

# **בין אילוצים לאפשרויות במרחב מוגן**



**הזמנה לסדנת כתיבה**

מילי אפשטיין-ינאי

## Between constraints and possibilities in a safe space: An invitation to a writing workshop

Dr. Milly Epstein-Jannai

כתיבה: ד"ר מילי אפשטיין-ינאי

הוצאת הספרים של מכון מופ"ת:

עורכת ראשית: ד"ר יהודית שטיימן

עורכת אקדמית: ד"ר אריאלה גדרון

עורכת טקסט ולשון: ד"ר מיכל סגל

עורכים גרפיים: רוני צפרי, בלה טאובר

מעצבת העטיפה: בלה טאובר

תמונת העטיפה: רוברטו ויגנדה, "לוליין על חבל דק" *Equilibrista* | Roberto Weigand

ציילמה את התמונות בשערים הפנימיים ד"ר מילי אפשטיין-ינאי, פרט לתמונות:

"הורוסקופ" (עמ' 79)

פיטר ברויגל, "מגדל בבל" (1563) Pieter Bruegel (עמ' 99)

ג'ון טניל, אוסף איורים ל"אליס בארץ הפלאות" (1864-1865) John Tenniel (עמ' 123)

עשינו כמיטב יכולתנו לאתר את בעלי הזכויות של כל חומר

ששולב בספר ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל

השמטה או טעות. אם יובאו אלה לידיעתנו, נפעל לתקן

במהדורות הבאות.

מסת"ב: 978-965-530-125-0

© כל הזכויות לתמונות וליצירות שמורות ליוצרים

© כל הזכויות שמורות למכון מופ"ת, תשע"ז 2017

טל': <http://www.mofet.macam.ac.il> 03-6901406

דפוס: אופסט טל בע"מ

## תוכן העניינים

---

7.....	מחשבות לפני הפרולוג
9.....	פרולוג
17.....	פרק 1: מסגרת הכתיבה - בין אילוצים לאפשרויות
33.....	פרק 2: על הקריאה - רעיונות מאחורי העשייה
55.....	פרק 3: המשימה: הכתבה (להשקיף אל הלא-מודע על הדף)
79.....	פרק 4: המשימה: הורוסקופ כדלת כניסה לסיפור (איך בונים סיפור?)
99.....	פרק 5: המשימה: מגדל בבל מנקודת ראות אחרת (מי מסתכל על עולם הטקסט?)
123.....	פרק 6: המשימה: תיאור מקום (איך המרחב מועבר לשפה?)
141.....	פרק 7: הזמנה לאיבוד זמני של שיווי המשקל בסדנת כתיבה
151.....	מעין אפילוג - אפקט הפרפר: השלכות לא-משוערות של מעשי ילדות
153.....	מקורות
163.....	תקציר באנגלית



## תודות

ספר זה החל את דרכו במפגש מקרי בכנס על כתיבה אקדמית, שבו נכחו גם ד"ר יהודית שטיימן, ראש הוצאת הספרים והעורכת הראשית, וד"ר אריאלה גדרון, העורכת האקדמית, אשר זיהו בדבריי דאז את אהבתי למלאכת הכתיבה ולהרהור עליה. כך קרה, שבעקבות מפגש זה - משאלה רבת שנים מצאה את דרכה למימוש בהוצאת הספרים של מכון מופ"ת. על כך תודתי העמוקה לשתי העורכות, אשר אפשרו את הזמן לכתיבה ותמכו בה לאורך העשייה.

תודה לחברותיי, מיכל יוצר, ד"ר דליה קליגר-מזרחי ונעמי ליברמן, שקראו את הספר בתחילת דרכו, שוחחו איתי עליו והאמינו שתוכנו יכול להיות רלוונטי. משמח אותי להודות לקוראי הספר, פרופ' ישראל כ"ץ וד"ר עדנה ענבר, שהעירו על הנוסח הראשון של הספר והביאו אותי להרחיבו, להוסיף דוגמאות והבהרות עיוניות, וכך עזרו לי לשפר אותו. עם הערותיהם ניהלתי דיאלוג מתמשך המוטמע בין שורות הכתוב.

תודה מיוחדת שלוחה לד"ר מיכל סגל על העריכה הלשונית המסורה, הקפדנית והמלומדת, שבזכותה חשבתי מחדש על ביטויים שונים, הרחבתי מושגים ונושאים ו"נאלצתי" לדייק ולהביא בחשבון את מנעד הקוראים האפשריים של הספר. ההתכתבות איתה הייתה מפרה, מענגת ומאירת עיניים, ותודתי נתונה לה על כך. למדתי רבות מהתכתבות זו.

תודה למעצבי הספר, רוני צפרייר ובלה טאובר, שהבינו שההיבט האסתטי חשוב לי עד מאוד וליוו אותי בתהליך להפוך את הספר לאובייקט שנעים להחזיק בין הידיים. ולבסוף - תודה רבה לחני שושתרי, רכזת הוצאת ספרים, המושכת בחוטים מאחורי הפרויקט.

ספר זה לא היה מתאפשר ללא השתתפותם הפעילה לאורך השנים של התלמידים שהתנסו בסדנאות כתיבה שהדרכתי במוסדות השונים - מורים, אנשי טיפול, פסיכולוגים, סטודנטים להוראה ואחרים. הם שיתפו אותי במחשבות וברגשות, ובנדיבות שאינה מובנת מאליה נתנו לי את הטקסטים שכתבו. את חלקם תוכלו למצוא לאורך הספר, ואני מברכת על הדוגמאות המגוונות. התנסויות אלו בסדנאות הכתיבה השונות היו מקור מתמיד ללמידה על הכתיבה ועל האנשים המעורבים בה; הן עודדו אותי לפתח משימות כתיבה חדשות וגם לחפש אופקים תיאורטיים להתבונן על המתרחש בסדנה, כדי להבין את המגולם בפעילות עצמה.

לבסוף, תודה אוהבת לילדיי שמאחוריי ולצדדיי - מיכל, אריאל, דניאל, יעל  
ויונתן - המוכנים להקשיב לרעיונותיי בתהליך התפתחותם וגם לאחר מעשה.  
תודה מיוחדת לאלון, אישי שאתי, שקורא, מעיר ומלווה במהלך השנים את  
כתיבתי.

ולכם - קוראים יקרים מעבר לדף - תודה על פעולתכם המביאה ספר זה  
לידי מימוש וקיום בפועל. אשמח לקבל תגובות, שאלות, הערות ושיתופים לגבי  
התנסותכם בכתיבה. המלאכה האמתית טרם החלה.

## מחשבות לפני הפרולוג

---

מה מקומה של הכתיבה בהוויה האנושית? מה הקשר בין כתיבה וקריאה, בין חשיבה, למידה וגילוי עצמי? האם אלו הם רק שמות המנסים לגעת בתופעה מורכבת החומקת מהבנתנו? האם יש דרך לומר את ההוויה? בעיניי, הכתיבה היא מסע אל מעמקי הנפש, אל האחר הדר בתוכנו. הכתיבה היא גם מסע אל הזולת. כתיבה עניינית ותכליתית מוגשת לקוראים כאילו "אחת היא"; לעומתה, הכתיבה המתקיימת במרחב סדנה היא מפוצלת ורב-רובדית מן הרגע הראשון.

לשפה הכתובה תפקידים רבים הנחקרים ונלמדים במסגרות ובתחומי דעת שונים: בלשנות, סוציולוגיה, פסיכולוגיה, אנתרופולוגיה, ספרות, סמיטיקה, פוליטיקה, כלכלה התנהגותית ועוד. ספר זה מציע אפשרות נוספת להתנסות וחקירה - הוא מתאר מסגרת רעיונית ומעשית לעיסוק בכתיבה: סדנה. ייעודה של מסגרת זו הוא לפתח, בעזרת התנסות בכתיבה, מודעות ותשומת לב לרב-קוליות שבטקסטים. זהו הבסיס למידה, לפיתוח יצירתיות ולעידוד תהליך של שינוי בכותבים. בסדנה מתפתחת ומתעדנת המודעות לשפה ולאופנים הרבים שבהם היא מייצרת משמעות. יצירת משמעות במרחב הסדנה אינה דבר "מובן מאליה" או פעולה סתמית. זוהי פעולה שבאמצעותה הסובייקט הכותב הולך ונבנה, הולך ומגלה את עצמו כתוצר של כתיבתו. מטפורות שונות על מהות הכתיבה ועל מה היא מאפשרת עולות וצפות במרחב הסדנה, מתפתחות ומשתנות בחיי הקבוצה הכותבת. הכתיבה משקפת כך תהליך טרנספורמטיבי ומעצב.

לא תמצאו בספר זה תורה סדורה אלא הצעת גישה לעבודה מתמשכת, הנבנית רבדים-רבדים ובהתאמה אישית. גישה זו מציעה שימוש מרענן בידע טקסטואלי, לצד דרכי הנחיה התורמות לעיצוב מרחב יצירתי, מאתגר ובטוח שבו ניתן לפתח סדנת כתיבה. לשם כך אתאר משימות כתיבה שונות ואסביר את ההנחות האסתטיות, החשיבתיות והתרבותיות המאפשרות את הפעלתן. ההתייחסות לכל משימת כתיבה תחשוף היבט אחר של הטקסט ושל האפשרות לדון בו. אין אחידות בהצעות לדרכי ההתייחסות, וניתן ליצור הצלבות אישיות בין משימת הכתיבה והדרך לחקור אותה. דרכי החקירה הן בגדר הצעה והן

נותנות ביטוי לשיחה מתמשכת ורבת-שנים עם "אחרים" - פנימיים וחיצוניים. אחרים אלו כוללים הוגי דעות, חוקרים ותלמידים. דעותיהם וכן התנסותי שלי משולבים בעשייה בפועל בסדנאות.

כדי להדריך אחרים בנפתולי הכתיבה נדרש להיות מחובר לאותו מרחב פנימי שממנו אפשר לכתוב - כתיבה כאקט של התבוננות, של יצירת עולם, של בדיקה מתמדת של הפרדוקס הבא לידי ביטוי בפעולת הכתיבה עצמה: מתח בין הפנימי ביותר לחיצוני/תרבותי ביותר, והרי תהליך הכתיבה מגלם זאת: לומר את עצמי בעזרת שפה - "כלי משומש" המעוצב על ידי אחרים.



## פרולוג

---

כמו בכל דבר, בהתחלה יש סיפור. בעצם, שני סיפורים. האחד מביא אותי לראשית הכתיבה: אני זוכרת את עצמי יושבת ליד השולחן שהיה גבוה מאוד לממדיי, בפרוזדור הקריר שבבית בבואנוס איירס, לפני כלוב גדול עם ציפורים, שומעת מבלי להתכוון לכך, איך דודה סלינה לימדה ילדים מתקשים את סודות הא"ב ותרגלה אתם קריאה. אני ציירת, ולפעמים בהיתי בהם וחיבקתי בובה מבד. לא ידעתי שכך, מבלי לדעת, התחלתי ללמוד לכתוב. הגעתי לכיתה אלף בהתרגשות, ובמהלך הימים שבהם למדנו את האותיות, מצאתי את עצמי שואלת את המורה מתי נקרא לאותיות ב"שמן האמת", ולא לפי הצלילים שהן משמיעות. אני זוכרת את המבט מן הצד על הכיתה - עמדתי ליד כיסא העץ שלי ושאלתי; המבטים הופנו אליי: אני זוכרת גם את הבושה שהרגשתי, כי אמרתי משהו שהוציא אותי מכלל הילדים אליהם רציתי להשתייך, ולא ידעתי איך להתגונן מהרגשות המבלבלים שהציפו אותי. וגרוע מזה: לא היה לי כיצד לבטל את אשר אמרתי. הייתי חשופה.

הסיפור השני מספר על מדוע ואיך מכשפות וחיות מדברות הפסיקו להופיע בחיבורים שלי. בכיתה האחרונה בבית הספר היסודי הזמינה המורה את אימא שלי לשיחה, כדי לומר לה שהסיפורים שאני כותבת בשיעורים הם דמיוניים מדי, פרועים מדי, לא אמתיים מספיק, ושהדבר לא מתאים לגילי, ילדה כמעט בת 12. כך קרה שהחלטתי "לזייף", ולהפסיק לכתוב סיפורים; במקומם, עברתי לכתוב סיכומים של תכניות טלוויזיה שראיתי אחר הצהריים - דרך נוחה ולא מסוכנת להשביע את רצונה של המורה ללשון וספרות. נדמה לי שהיא לא הייתה מודעת למעשיה.

הייתי יכולה לספר הרבה סיפורים אחרים שייתנו ביטוי למהותה החמקמקה של הכתיבה בשבילי, ומדוע היא בעיניי תהליך פסיכו-גופני מסקרן ומסתורי, אישי וזר, מגלה את נפש האדם וגם מחביא אותה מעיני הכלל, אך בחרתי בשני אלו כי הם הפכו לחלק מהמיתולוגיה הפרטית שלי: הם מנסים להסביר, למפות ואולי רק ללכוד ולחבר משהו של "ראשיתה של הכתיבה" כחוויה. הם מספרים

משהו על אהבה ואינטימיות ועל התאהבות מלווה בחוויה מטלטלת ועל המפגש של התנסות אישית עם ה"עולם".

היום שני הסיפורים נותנים ביטוי לקשר שלא ניתן להתרה בין האישי לחברתי, בין הפעולה לבין ההווה, בין עשייה לבין משמעותה. שני הסיפורים מעלים שאלה כפולה על המקומות הסימבוליים של הכתיבה במארג האנושי: האחת היא **מאיזה מקום** (חברתי, אידיאולוגי, פילוסופי, דידקטי, דמיוני...) כותבים? השאלה השנייה היא **מה קוראים** במקום הכתוב הזה? איזה סוג של טקסט **מחפשים** וחושפים במארג הקולות הכתובים? כי זוהי נקודת מוצא - כל כתיבה שואלת משהו על אופני קריאתה ועל דרכי פרשנותה. היא שואלת דבר-מה על המבט הזה הנפרד ממנה כדי לייצר אותה כאובייקט, לחשוף את מהותה כטקסט כתוב הנבדל מהסובייקט שיצר אותה.

הסיפור הראשון מציג משהו על האופן הלא-מודע שבו אנחנו לומדים; וגם משהו לא מסותת על אהבה, על סקרנות, על מבט מן הצד, על מרחב מוגן, על חשיפה, על שותפות. מבלי לשים לב, שכבות של ידע נטמעות בגוף וברקמתו, מעצבות חוויה, מעוררות את החושים ומסמנות את הדרך למופשט. בשבילי, לכתוב זה קודם כול לחוש את הגוף בפעולה, להתחבר למקום הפנימי/חיצוני שממנו כותבים. מרחב הכתיבה הוא "unheimlich" - משמע אותו מקום ביתי, בטוח ומוכר אך גם מקום מפחיד, סורר, מעודד זרות, מעורר את המפלצות האישיות שאת שמן אין איש יודע. ובגלל היבט זה המקופל במעשה הכתיבה, לכתוב זה לא מעשה נעדר סכנות: כל מילה מעוררת אסוציאציות ורגשות, לוקחת לכל מיני מקומות, חלקם שגרתיים וחלקם לא-צפויים; כל מילה, כמו ריזום<sup>2</sup> (rhizome), נמנעת מלהשתקע במקום אחד, דורשת תשומת לב ומוכנה להתנער

1 unheimlich (המאיים או האלֵפִיִּיתִי) היא המילה הגרמנית שבה נעזר פרויד (1919) כדי לתאר חרדה או תחושת מועקה ביחס לדבר-מה מוכר, נהיר, ביתי, אינטימי. עצם הזרות והצמרמורת שוהות בתוך מה שהינו קרוב ומוכר. הביטוי מדגיש את המסתורין ואת הצד המאיים והאפל שבתופעות המוכרות, כולל טבעו של האדם. (יש לזכור שהמסה נכתבה מיד לאחר מלחמת העולם הראשונה).

2 "ריזום" הוא שם בוטני שנועד לתאר צמחים אשר השורשים שלהם גדלים לרוחב ומצמיחים צמחים על פני שטח רחב, כגון תפוחי אדמה. שם זה נבחר על ידי הוגי הדעות ג'יל דלז ופליקס גואטרי (Deleuze & Guatari, 1978) כדי להנגיד בין תרבות עץ ליניארית ובין תרבות הריזום המתפשטת לרוחב, מקשרת בין נקודות שונות ומייצרת "מהפכה" בתפיסת התרבות. קראתי את ספרם בתחילת שנות ה-80, ורוחו החתרנית והחופשית השאירה עליי רושם עז בתחילת דרכי בהדרכת סדנאות. בספר צנום זה הם גם הציגו, באופן גולמי, את הקריאה כ"מכונת קריאה", ככלי המאפשר להפיק תוצרים מסוימים.

בן-רגע מהתכליתיות המוסכמת - ואנחנו לומדים להשקיט את הסערה, לנתב שביל, להתכוון ל"מסר" ולכתוב כדי לומר דבר-מה. והשכבות ממשיכות להיערם. הסיפור השני מעלה רגע של אכזבה ושל עלבון - מה שאני כותבת, נשפט; מה שאני כותבת לא מתאים למה שמצופה ממני לפי גילי ההתפתחותי: יש "הנחיות" בנוגע למה לכתוב בגיל מסוים. זהו סיפור המדגיש, בעיניי, זיהוי בין עולמו של הטקסט למציאות הכותב, ורומז על ההשלכות הדידקטיות העולות מזיהוי זה. זהו מבט ההופך את הכתוב ל"ביטוי" נפש האדם במובן הפשטני ביותר, אך יותר מכול זהו סיפור על עיוורון ועל חוסר יכולת לזהות במעשה הכתיבה תהליכים עקיפים כגון פיצוי, עיבוד רגשי, הדחקה והתמודדות סימבולית עם מציאות. זהו סיפור על מבט משטח וחד-קולי ועל התוצאות של הערה דידקטית עבורי כילדה: הזמנה לייצור סדרתי של "קליפות של כתיבה".

### איך לגשת לספר זה?

ספר זה נע בין שני הקטבים שסיפורים אלו טוו עבורי - בין המרחב החברתי והידע הדיסציפלינרי שהצטבר על תהליכי כתיבה והטקסט כתוצר של תהליך זה, לבין הרצון להציע הזדמנויות להבעה אישית, לחקירה, להתבוננות ולהתנסות. הספר מציע מבט פרדוקסלי על הכתיבה כקו התפר ("נקודת הכפתור"<sup>3</sup>) בין הייחודי ביותר לקולקטיבי, המוסכם והמשומש - מקום המפגש של ערוצי חשיבה שונים ושל קולות שונים המאפשרים למשמעות להתגבש. כמו בכל תופעה פרדוקסלית - מבט משחקי (ועל כן, רציני, מחויך ומחויב) יתרום לחידוד ההבנה. בעקבות הבחנותיו של באחטין (Bakhtin, 1988, 1996), עבודת הסדנה המתוארת בספר שואפת לאפשר למשתתפים בה להיחשף לטקסטים כמארג פוליפוני ורב-רובדי. מעשה הקריאה יתגלה אפוא כאותה פעולה עיקשת המתבצעת במצע שהנו הטקסט הכתוב.

לאור אופיים של הסיפורים שסיפרתי, ניתן גם לעיין בספר זה תוך הקשבה להשתמעויות הדידקטיות העולות ממנו. החומר המוצג יוכל לשמש בסיס

3 "נקודת כפתור" (point de capiton) היא נקודת אחיזה. זהו ביטוי שז'ק לאקאן השתמש בו בסמינר על הפסיכואנליזה (1955-1956) כדי לדבר על המקום שבו המסמן והמסומן קשורים זה לזה לכאורה ומאפשרים למשמעות להופיע באופן יציב וקבוע, מבלי להתמוסס. הביטוי נלקח בהשאלה מהכפתורים שהיו משתמשים בהם בעבר בריפוד של מזרנים או כורסאות כדי למנוע מהבד והנוצות לזוז ממקום למקום. להרחבה, No Subject - *Encyclopedia of Lacanian Psychoanalysis*, from [http://nosubject.com/index.php?title=Point\\_de\\_capiton](http://nosubject.com/index.php?title=Point_de_capiton)

להוראת כתיבה במסגרות שונות (בתי ספר, מכללות להכשרת מורים, קורסים למורי מורים ולמדריכים בחינוך בלתי פורמלי) - על בסיס השילוב בין רקע עיוני והצעה מפורטת של משימות כתיבה. אני מצפה אפוא לעורר מודעות לחשיבותה של גישה חקרנית ומשחקית להוראת שפה כתובה, במקביל ובנוסף לגישה האינסטרומנטלית. **הספר פונה אפוא למגוון קוראים:** מורים, יועצים וסגלי הוראה, מדריכים של סדנאות כתיבה וקריאה, אנשים העוסקים ביצירה, באמנות ובפיתוח תהליכי שינוי. קוראים אלו יוכלו לעיין בספר לצרכים שונים ולמצוא בו אפיקים לפעולה ולעיון. מסיבה זו אפשר למצוא בו "שפות" שונות, שלא ניסיתי לאחד. רקע עיוני מלווה כל נושא, וזאת במקביל להסבר מעשי על אופן הנחיית המשימה ושיקולים להנחיה זו. דוגמאות, דיונים בתוצרי הכתיבה והצעות לקווים מנחים בניתוח מקבלים גם הם את מקומם בכל פרק. הוספתי לפי הצורך, גם מעט ציטוטים מדברי משתתפי הסדנאות, כדרך להמחיש את התהליכים ואת החוויות שעברו הכותבים. עדויות אלו נותנות ביטוי לתרומתה של ההתנסות בסדנה לפיתוח היכולת לכתוב, לטיפוח מודעות אישית, לעידון הקריאה ולטיפוח דרכים מקוריות להנחיה (מודלינג). אני נוטה להאמין ששעטנז זה הוא חלק מהמרקם החי של הספר ושל החוויה שהוא מנסה ללכוד.

### **מהן מטרות הספר ותרומתו לקהל?**

מטרתו הכללית של הספר היא להציג ולהמחיש גישה להדרכה של סדנאות כתיבה. מכאן שכפי שכבר כתבתי, הספר מיועד למדריכים, מורי-מורים, מנחי סדנאות כתיבה ויצירה, וגם מורים ומטפלים המעוניינים להעשיר את דרכי ההוראה וההנחיה. באופן עקיף - גם מי שמלמדים תרבות, ספרות והתמודדות ביקורתית עם טקסטים יכולים למצוא עניין בכתוב.

גישה זו המוצגת כאן הופכת את אוסף חלקיו של פאזל דמיוני לדפוס מובנה ועקבי של עשייה. מטרה זו אינה מלמדת הרבה על התמונה של הפאזל עצמו, אלא על מערך של קווים מנחים והנחיות כלליות, שיעזרו לכל אחד ואחת להרכיב תמונה אישית. זה יכול להישמע מעורפל, אך לא כך הדבר אם נחשוב שזהו פאזל המתאים את עצמו לממדים של המרכיבים אותו: בכל פעם הוא יכול ללבוש צורה אחרת המשקפת אותנו. מטרה כללית זו תבוא לידי ביטוי במבנה הכפול של הספר: (1) להציע לקהל הקוראים מגוון משימות כתיבה שנוסו במשך שנים רבות בעבודתי בהדרכת סדנאות; ו-2) להציג חומר עיוני התורם לחידוד שאלות לגבי האופן שבו אנו מתייחסים להיבטים שהם כביכול "מובנים מאליהם" בתהליכי

הכתיבה, הקריאה והוראתם. אני מניחה שתכנים עיוניים אלו מוכרים בחלקם לחלק מהקוראים; הספר מציע מסגור מחדש (reframing) של ידע טקסטואלי זה על מנת לרתום אותו לעשייה ולמידה בסדנה. מטרה עקיפה היא לעדן את מיומנויות הקריאה וההקשבה ואת תשומת הלב להדים שהכתיבה מעוררת בנו. הסקירה העיונית בשילוב דיון במשימות הכתיבה ובדרכי ההנחיה נותנים ביטוי לעקרונות הדידקטיים שבבסיס הגישה. עקרונות אלו יכולים לשמש באופן מעשי אנשי חינוך והכשרה וגם אנשי הדרכה ופיתוח. מנקודת ראות אחרת, יאפשרו סקירה זו ודיון זה לחשוף את תרומתה של הכתיבה לתהליך עיצוב הסובייקט הכותב. הדוגמאות נבחרו כדי להציג מנעד רחב של אפשרויות ביצוע וכדי להאיר צדדים שונים של התמודדות עם המשימות; הן הופכות את דרכי המבע של הכותבים לנראות לעין מבלי לשפוט אותן לאור מושגים של "יופי" או התאמה למתבקש. אופן ההתבוננות הוא הפוך: מכיוון שהטקסטים נכתבו בעקבות משימת כתיבה, יש לחקור אותם כעונים על המשימה ונותנים ביטוי לפן מסוים מאפשרויותיה. מזווית זו - הספר הוא השראה לכתיבה.

### מה נכלל בספר?

הספר הוא תוצר של בחירות, העדפות וויתורים הקשורים למטרתו הכפולה - הצגת מגוון משימות כתיבה בשילוב חומר עיוני. בחרתי לכלול בו מבחר מצומצם אך מפורט של משימות כתיבה על פני האפשרות של הצעת מגוון עשיר של משימות ללא רקע. מדוע? הרעיון הוא לתעד את האופן שבו שאלות עיוניות על מהות הטקסט והתקבלותו באות לידי ביטוי בתהליכי היצירה עצמה. חשוב לי להציע "משחקי כתיבה" לא רק כדרך לפתח יצירתיות והגמשת הדמיון, אלא גם כצוהר למארג הצפוף של רגשות ומוסכמות, אמונות, השערות והנחות הבאים לידי ביטוי בטקסטים. מסיבה זו איני מציעה "רשימה של תכסיסי כתיבה", שיכולה להיות פתרון נוח ויישומי לעידוד כתיבה בבית הספר; לעומת זאת, אני מתעקשת ללמד דרכי חשיבה מסתעפות לגבי מעשה הכתיבה והקריאה, על מנת לתרגל חקירה מעמיקה של טקסטים. ראיית התוצרים הכתובים בעזרת המשקפיים החינוכיים של תכנית הלימודים וההישגים הצפויים תהיה שלב אפשרי בתהליך העבודה בקבוצה אשר אכן יתקיים בהתאם לנסיבות. שלב זה מתבצע בכיתה כאשר אני מלמדת מורות, אך הוא חורג ממטרת הספר הנוכחי. הרעיון הוא אפוא להבליט את צפיפות הטקסט בעזרת דיון וניתוח של תוצרי כתיבה שנוצרו באופנים לא-שגרתיים עוקפי היגיון. תיאוריה ופרקטיקה מייצרות

כך מארג ייחודי שהוא בו-זמנית אישי, ייחודי ומשוקע תרבותית. זהו הפאזל שקוראי הספר מוזמנים להרכיב בעצמם.

### **איך מאורגן הספר?**

הספר מאורגן לפי פרקים, ומלבד הראשון והשני - אין הכרח לקרוא בו בסדר שאני בחרתי. הפרק הראשון מציג את יסודות העבודה בסדנה ומפרט מגוון החלטות פילוסופיות ורעיוניות העומדות מאחורי העשייה. הקוראים מוזמנים לעיין בהחלטות אלו ולהחליט בעצמם מה מתאים לאופן פעולתם. הפרק השני מציג רעיונות על תהליך הקריאה והשפעתם על דרכי הדיון בסדנה. אחרי שני אלו - ארבעת הפרקים הבאים מציגים בכל פעם משימת כתיבה אחת מזווית ראייה אחרת. כל פרק כולל רקע עיוני היכול לעורר שאלות והרהורים על אופי הפעולה שהמשימה מזמינה, מספר דוגמאות שלוקטו בסדנאות ואפילו מסכם. כל אחד מפרקים אלו מאורגן סביב נושא מרכזי אחר, הפותח היבט סימבולי ומזמין עולם עשיר של התייחסויות לסוגיות של בניית משמעות. הפרק השלישי עוסק במושג "אקראיות" ובשימוש במילה "מפתח" והשלכותיה בארגון הטקסט ועולמו. הפרק הרביעי עוסק במעמד של הורוסקופ, מזלות וגורלות כמניע לחקירה של דרכים ליצירת סדר וסיבתיות בעולם הנרטיבי והמדעי במקביל. הפרק החמישי מזמין התמודדות עם טקסט קנוני ומתמקד במוטיב מגדל בבל ובפרשנויותיו הרבות, הן בממד החברתי והן בממד התוך-אישי. הפרק השישי דן בתיאור מקום ובמעבר בין עולם מוחשי וקדם-סימבולי לעולם מאורגן על ידי השפה המופשטת. הכוונה בפרקים אלו איננה להקיף נושא בשלמותו, אלא להציע בכל פעם זווית אחרת ככניסה לטקסט והבנת ארגונו. ניתן, כמובן, לנסח שאלות אחרות, לסרטט זוויות ניתוח שונות וכך לרענן את המבט על הכתוב. הפרק השביעי הוא פרק סיכום המתמקד בדרכי ההנחיה ובתרומתה של הגישה המתוארת בספר לעיצוב הסובייקטים כ"תוצר לוואי" של מעשה הכתיבה.

**הכתיבה בסדנה מאפשרת תהליך אישי וגם קבוצתי של התפתחות, למידה וצמיחה.** אף על פי שמוקדי העניין משתנים ואין רצף נראה לעין בין המשימות, אופן הדיון המעמיק והמעגלי מאפשר הצטברות של תובנות והתנסויות וכן פיתוח של יכולת הקשבה, ניתוח וזיהוי רשתות של מובן.

## הספר נסיפור

סיפור הוא דפוס עתיק יומין המאפשר לארגן את האופן שבו דברים קורים או יכולים לקרות. הוא משקף דרך מסוימת לסדר יחידות הבנה בסיסיות, והוא עושה זאת באופן סדרתי-סיבתי, מתוך מבט פרשני. ספר זה מציג סיפור-מסע אישי. סיפור זה לוקח בחשבון, כפי שכבר הזכרתי, שיחה מתמשכת עם רעיונות, תלמידים והתנסויות. זה סיפור על איך סדנת כתיבה יכולה להתקיים כמרחב מקדם התנסויות וסיפורים. זה סיפור על ניסיון לנער את הרגלי ההתייחסות לטקסט הנארג מרסיסי תרבות, שפה, קולות ורשושים המדברים בתוכנו ודרכנו, ולתת למלאכת אריגה זו מקום. סדנה היא מקום כזה שבו העבודה גלויה לעין. כבכל סיפור, טקסטים אחרים היו בתחילתו ובמהלכו. אתם, הקוראים, מוזמנים לתת לסיפורים האישיים שלכם להדהד בין דפי הכתוב.

## לרשום את הרגע - ענשיו

קחו לכם רגע, לפני המשך הקריאה, ורשמו את הסיפורים האישיים, את הזיכרונות ואת האסוציאציות שעלו בכם בזמן הקריאה. המקום הפנוי בדף זה - הוא לכם, הקוראים.

במה נזכרתם? באיזו סיטואציה? איך הרגשתם? מה חשבתם? מה אמרתם לעצמכם? מה כוחו של הסיפור עבורכם? מדוע הוא חשוב לכם? מה מיוחד בו ובהתנהלות הדברים? מי מספר אותו - אתם או מישהו אחר? האם יש דרכים שונות לראות את הסיפור? איך אתם מצטיירים מתוך קורות הסיפור? קראו את אשר כתבתם וחשבו לרגע - מי האני המשתקף בסיפור זה? האם סיפור זה עדיין אקטואלי עבורי או שייך לעבר? האם סיפור זה ילווה אותי בקריאה זו?

*הנה מקום פנוי לכתיבה:*